

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 53, Haziran/June 2025, 369-391

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/90764>

ISSN 2791-6812

İsmetü'l-Enbiya Bağlamında Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet Algısı: Hz. Ya'kûb Örneği

The Concept of Prophethood in the Torah and the Qur'an in the Context of 'İsmat
al-Anbiyā': The Case of Prophet Ya'qûb

Yazar Bilgisi Author Information

Muhammed Fatih EREN

Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İzmir, Türkiye
Research Asst., İzmir Katip Çelebi University Faculty of Theology, İzmir, Türkiye
fatiheren56@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-2100-7805

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1634078
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
5 Şubat/February 2025	12 Haziran/June 2025

Öz

İlahi mesajın insana iletilmesinde merkezi bir rol oynayan nübüvvet müessesesi ve onun mahiyeti, semavi dinler açısından teolojinin ana meselelerinden biridir. Ancak, aynı nebevi geleneği paylaşmakla birlikte semavi dinlerin nübüvvet algıları arasında önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılığın, salt bir yaklaşım farkından ibaret olmadığı, aksine doğrudan inanç sistemlerinin Tanrı algısıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, semavi dinlerin teolojik çerçevelerini belirlerken benimsedikleri Tanrı anlayışları, nübüvvet tasavvurunu ve dolayısıyla ahiret anlayışlarını da şekillendiren temel bir unsur olmuştur.

Bu çerçevede Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı, insanî özellikler taşıyan bir varlık olarak betimlenmekte, yürüyen, güreşen, kızgınlık ve pişmanlık duyan, tereddüt edip plan değiştiren, hatta hırsızlık gibi fiilleri emredebilen bir şekilde tasvir edilmektedir. Buna karşılık, Kur'an'ın sunduğu Tanrı tasavvuru, mutlak tevhit ilkesini merkeze alan, aşkın, yüce, merhametli ve adaletin mutlak kaynağı olan bir ilah perspektifi ortaya koymaktadır. Bu farklılık, peygamber algısını da doğal olarak şekillendirmekte ve her iki dinin nübüvvet anlayışları arasında derin bir ayrışmaya yol açmaktadır.

Bu çalışma, Yahudi ve İslam teolojilerinde peygamberlik algılarını ismetü'l-enbiya kavramı çerçevesinde Hz. Ya'kûb örneği üzerinden karşılaştırmalı bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, söz konusu iki teolojideki peygamberlik anlayışlarının arkasında yatan temel ayrımları tespit etmek ve özellikle Yahudi kutsal metinlerinde peygamberlere yöneltilen olumsuz ithamları, İslam'ın peygamber tasavvuru çerçevesinde mukayeseli bir değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu bağlamda, Yahudi kutsal metinlerinde peygamberlerin kimi zaman insani zaafarla, günahlarla ve hatta etik açıdan sorunlu eylemlerle betimlendiği görülmektedir. Buna karşılık, İslam teolojisinde peygamberlerin, vahiy almanın gereği olarak ismet sıfatına sahip oldukları ve büyük günahlardan korunmuş oldukları kabul edilmektedir. Zira tebliğ görevinin ötesinde temsil sorumluluğunu da üstlenen elçilerin örnekliği ve rehberliği taşıdıkları ilahi mesaj ile ortaya koydukları eylemler arasındaki tutarlılık ve uyumla mümkün olabilir.

Yahudi kaynaklarındaki peygamber tasvirleri ve nübüvvet algılarına ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, Hz. Ya'kûb'un ismetü'l-enbiya bağlamında özel olarak ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu doğrultuda, Yahudi ve İslam teolojilerinin peygamberlik anlayışlarının, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim metinleri temelinde karşılaştırmalı olarak analiz edildiği bu çalışma, Yahudi teolojisinin nübüvvet perspektifini spesifik bir çerçevede sunarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu mukayese ile birlikte İslam'ın Kur'an-ı Kerim özelinde Hz. Yakup üzerinden ortaya koyduğu nübüvvet tasviri daha da belirginleşmiş olacaktır. Böylelikle İslamiyet elçileri, toplumları için ideal ahlâkî rehberler olarak konumlandırmakta, Yahudilerce tahrif edilen ve itibarsızlaştırılan peygamberlerin gerçek kimliklerini yeniden inşa ederek onlara hak ettikleri itibarı iade etmektedir.

Çalışmada, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Ya'kûb'a ilişkin anlatımların metin analizi yöntemiyle karşılaştırılması esas alınmış ve ikincil literatürden elde edilen verilerle desteklenmiştir. Bu çerçevede Tevrat'ın tefsirlerine de başvurulmuştur. Araştırma bulguları, Yahudi geleneğinde peygamberlerin ahlâkî zaafıya sahip olabilecekleri anlayışının yaygın olduğunu, İslam'da ise peygamberlerin ismet sıfatıyla tanımlanarak her türlü günahattan korundukları inancının hâkim olduğunu

ortaya koymaktadır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'in, Yahudi kutsal metinlerinde yer alan çarpıtılmış peygamber tasvirlerini düzelterek peygamberleri ahlâkî rehberler olarak yeniden konumlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Nübüvvet, İslâm, Yahudilik, İsmetü'l-Enbiya, Hz. Ya'kûb.

Abstract

The institution of prophethood and its essence, which plays a central role in conveying the divine message to humanity, is one of the main theological concerns in Abrahamic religions. However, despite sharing the same prophetic tradition, there are significant differences between the prophetic perceptions of the Abrahamic religions. It can be argued that this difference is not merely a difference in approach, but is directly related to the perception of God in their belief systems. In other words, the understanding of God adopted by the Abrahamic religions while determining their theological frameworks has been a fundamental factor shaping their conception of prophethood and, consequently, their views on the hereafter. In this regard, the Jewish scriptures portray God with human-like attributes—depicting Him as walking, wrestling, feeling anger and regret, hesitating and changing plans, and even commanding acts such as theft. In contrast, the Quranic conception of God presents a perspective of a deity that is centered on the principle of absolute monotheism, transcendent, supreme, merciful and the absolute source of justice. This difference naturally shapes the perception of the prophethood and leads to a deep divergence between the prophetic understandings of both religions.

This study aims to examine the perceptions of prophethood in Jewish and Islamic theologies in a comparative perspective through the example of Prophet Ya'qûb (Jacob) within the framework of the concept of Ismat al-Anbiya (the infallibility of prophets). The main objective of the study is to identify the main distinctions behind the understanding of prophethood in these two theologies and to evaluate the negative attributions directed toward prophets, especially in Jewish scriptures, within the framework of Islam's conception of prophethood. In this context, Jewish scriptures sometimes depict prophets with human weaknesses, sins and even ethically problematic actions. On the other hand, in Islamic theology, it is accepted that prophets have the attribute of ismat (infallibility) and are protected from major sins as a requirement of receiving revelation. This is because the example and guidance of the apostles, who take the responsibility of representation beyond the task of conveying the message, can only be possible through the consistency and harmony between the divine message they carry and their actions.

Although there are various studies on the depictions of prophets and prophethood in Jewish sources, there is no research that specifically deals with the Prophet Ya'qûb in the context of Ismat al-Anbiya. Accordingly, this study, which comparatively analyzes the understanding of prophethood in Jewish and Islamic theologies on the basis of the Torah and Quranic texts, aims to contribute to the literature by presenting the prophetic perspective of Jewish theology in a specific framework. With this comparison, Islam's portrayal of prophethood through the Prophet Jacob in the Holy Qur'ân becomes more clearly defined. In this way, Islam positions the prophets as ideal moral guides for their societies, and

restores them the dignity they deserve by reconstructing the true identities of the prophets who were falsified and discredited by the Jews.

The study is based on the comparison of the narratives of Ya'qūb in the Torah and the Qur'ān with the method of textual analysis and is supported by the data obtained from secondary literature. In this framework, the commentaries on the Torah were also consulted. The findings of the study reveal that in the Jewish tradition, the understanding that prophets may have moral weaknesses is widespread, whereas in Islam, the belief that prophets are protected from all kinds of sins by being characterized with the attribute of ismat is dominant. It is also concluded that the Qur'ān corrects the distorted portrayal of prophets in Jewish scriptures and repositions prophets as moral guides.

Keywords: Kalam, Prophethood, Islam, Judaism, 'Ismat al-Anbiyā', Prophet Ya'qūb

Giriş

Peygamberî dinlerde nebiler, ilah ile insanlar arasında aracılık eden ve ilahi vahyi insanlara tebliğ eden seçkin kimseler olarak kabul edilmektedir. Özellikle İslam düşüncesinde, peygamberlerin yalnızca vahyi aktaran birer pasif iletici olmadığı, aynı zamanda bu vahyin mahiyetini açıklayan (tebyin) ve onun pratik hayattaki uygulamalarını somutlaştıran (temsil) örnek şahsiyetler oldukları vurgulanmaktadır. Böylece peygamberler, dini ilkelerin doğru anlaşılması ve tatbiki açısından merkezi bir konumda yer almakta, epistemolojik ve normatif bir otorite işlevi görmektedirler. Peygamberler, insan olarak yaratılmış olmalarına rağmen, ilâhî görevlerini eksiksiz yerine getirebilmeleri için sıdk, emanet, fetânet, ismet ve tebliğ gibi üstün niteliklerle donatılmışlardır. Ayrıca, iffet, adalet, güven, hoşgörü, fedakârlık ve cesaret gibi ahlâkî erdemleri ile söz ve eylemlerindeki tutarlılık, onların toplumlar nezdinde güvenilir ve örnek şahsiyetler olarak kabul edilmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, tarihi süreçte peygamberleri günah ve yasaklarla ilişkileri bakımından sıradan insanlar olarak gören topluluklar da olmuş, bu minvalde bir peygamber tasvirine kutsal metinlerde dahi yer verilmiştir. Örneğin, Yahudi kutsal metinlerinde, peygamberler günah işleyebilen beşeri açıdan zaafılara açık bireyler olarak tasvir edilmektedir. İslâm inancında ise peygamberler, ismet sıfatıyla tanımlanmakta ve bilerek günah işlemekten korunmuş kabul edilmektedir. Bu korunmuşluk, peygamberlerin tebliğ görevlerini güvenilir bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak ve ilâhî hikmetin bir gereği olarak değerlendirilmektedir. İslâm ve Yahudilikteki bu farklı peygamberlik algıları, nübüvvet kavramının her iki dinde nasıl anlaşıldığına dair önemli bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Özetle aynı nebevi geleneği paylaşmakla birlikte Yahudi ve Müslüman teolojilerinin nübüvvet algıları arasında derin farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür.

Müslüman ve Yahudi teolojilerinin nübüvvet algılarında, ismetü'l-enbiya bağlamında ortaya çıkan bu farklılık, gerek klasik gerekse modern dönem araştırmacılarının ilgisini çekmiş ve karşılaştırmalı dinler teolojisi alanında kayda değer bir literatürün oluşumuna zemin hazırlamıştır.¹ Bu çerçevede kültürel etkileşimlerin bir sonucu olarak erken dönemlerden itibaren Yahudi teolojisine yönelik reddiyeler telif edilmiştir. İlgili eserlerde Tevrat'ın tahrifi, antropomorfik Tanrı tasavvuru, Hz. Mûsâ'nın şeriatının neshi, Hz.

¹ Fadıl Aygün, *İslâm Kelamında Yahudilik Eleştirisi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 48-49; Yasin Meral, "Yahudi-Hristiyan-Müslüman Reddiye Geleneği", *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*, ed. Ali İsmâ Güngör, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 171-175.

Peygamber'in Tevrat'ta müjdelenmesi ve özellikle peygamberlere yönelik gayri ahlâkî ve yakışsız ithamlar müelliflerin ana gündemini oluşturmuştur.² Günümüzdeki akademik literatür incelendiğinde, Hz. Ya'küb'un Yahudi ve İslam literatüründeki konumuna ilişkin çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Esmâ Yetişken Kaplan'ın "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Ya'küb " adlı yüksek lisans çalışması, Hz. Ya'küb'un iki kutsal kitapta nasıl tasvir edildiğine ilişkin genel bir analiz sunmaktadır. Aynur Yıldız ise "Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya'küb ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma" başlıklı yüksek lisans tezinde, Hz. Ya'küb'un seçilmişlik statüsünü ve bu kavramın Yahudilik ve İslam'daki farklı yorumlarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Yahudilikte genel olarak nübüvvet algısına odaklanan diğer çalışmalara bakıldığında ise, Emine Taşdelen'in "Yahudilikte Nübüvvet" ve Rümeyya Kuruyamaç'ın "Yahudilikte Vahiy ve Nübüvvet Tasavvurları" başlıklı yüksek lisans çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu tezlerde, Yahudilikteki peygamberlik kurumunun tarihsel, etimolojik ve teolojik boyutları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yine Eldar Hasanov'un "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler"; Ömer Faruk Harman'ın "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler" başlıklı makalelerinde Yahudi geleneğindeki peygamberlerin toplumsal ve dini işlevlerine vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede ilgili çalışmalarda Hz. Ya'küb'un kişisel nitelikleri, seçilmişlik kavramı, kutsal kitaplarda yer alan anlatıların karşılaştırılması ve Yahudilikteki nübüvvet algısı çeşitli yönlerden incelenmiştir. Hz. Ya'küb'un Tevrat'taki anlatılarından yola çıkarak, Tanrı ile mücadelesi ve kardeşi Esav'ı kandırması gibi olaylar üzerinden karakter analizine odaklanan çeşitli yabancı çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda, Michael Abramsky'nin "Jacob Wrestles the Angel: A Study in Psychoanalytic Midrash", John Anderson'un "Jacob and the Divine Trickster: A Theology of Deception and Yhwh's Fidelity to the Ancestral Promise in the Jacob Cycle" adlı makaleleri ve Seung Chung'un "Liberating Esau: A Corrective Reading of the Esau-Jacob Narrative in Genesis 25-36" başlıklı doktora tezi, bu alandaki önemli çalışmalardan bazılarıdır. Görüldüğü gibi, söz konusu çalışmaların her biri Hz. Ya'küb'u belirli bir yönüyle ele almaktadır. Bu makalede ise Hz. Ya'küb anlatısı kelâm perspektifinden, ismetü'l-enbiyâ bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Literatürde ihtiyaç olarak beliren bu konuya açıklık getirmeyi amaçlayan çalışmamız, Tevrat ve Kur'an'da sunulan nübüvvet anlayışlarını peygamberlerin ismeti bağlamında Hz. Ya'küb örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmamız, Hz. Ya'küb'u Yahudi ve İslam geleneklerindeki peygamberlik tasavvurları açısından

² Ali Rabben Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, thk. Adil Nuveyhız, (Beyrut: Daru'l-Afâkul-Cedide, 1973); Ebû Muhammed İbn Hazm, *el-Faṣl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihâl*, thk. İbrahim Nasır-Abdurrahman Umeyre, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996); Şehâbeddin Karâfi, *el-Ecvibetü'l-fâhire 'ani'l-es'ileti'l-fâhire*, thk. Bekir Zeki İvaz, (Kahire: 1987); Ebu Nasr Mağribi, *Bezlu'l-Mechud fi ifhâmi'l-Yehûd*, thk. Abdulvehhab Tavile, (Dimaşk: Daru'l Kalem, 1989); Ebu Muhammed el-Mağribî, *el-Husâmu'l-Memdu fi'r-Redd ale'l-Yehûd*, thk. Ömer Vefik Dâuk, (Beyrut: Daru'l-Beşair el-İslamiye, 2001); Ek olarak reddiye literatürünün Osmanlı geleneğindeki temsilcilerinden olan Taşköprizâde'nin *Risâle fi'r-red ale'l Yehud* isimli risalesi literatürdeki önemli kaynaklardan biridir. Risâle hakkında daha geniş bilgi için bk. Fuat Aydın, "İslam Reddiye Geleneği ve Taşköprizâde Ahmed B. Mustafa'nın Risâle Fî'r-Redd Ale'l-Yehûd Adlı Risâlesi Üzerine Bir Araştırma", *Dârülfünun İlahiyat* 31/2 (Aralık 2020), 299-353; Camilla Adang-Sabine Schmidtke "Ahmad b. Muṣṭafâ Ṭāṣkubrîzâde's Polemical Tract against Judaism", *Muslim Perceptions and Receptions of the Bible*, ed. Camilla Adang-Sabine Schmidtke (Atlanta: Lockwood Press, 2019) 371-397. Yahudiliğe ilişkin reddiye geleneğinin mahiyeti ve literatürdeki eserler hakkında daha geniş bilgi için bk. Adem Özen, "İslâm-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 9 (2000), 237-256; Aygün, *İslâm Kelamında Yahudilik Eleştirisi*, 47-69; Ignaz Goldziher, "Ehl-i Kitaba Karşı İslâm Polemiği I", çev. Cihat Tunç, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* 4 (1980), 151-169.

değerlendirerek, her iki dinin kutsal metinlerinde sunulan peygambere tasvirleri ismetü'l-enbiya kavramı çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alması yönüyle özgün bir niteliğe sahiptir. Bu çalışmada Yahudilik ve İslam'ın peygamberlik algıları, nitel araştırmalarda başvurulmuş karşılaştırmalı betimsel analiz tekniği ile ele alınacak ve tematik-kategorik bir yöntemle peygamberlik vasıflarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacaktır. Veri toplama yöntemi olarak Tanah ve Kur'an'daki Hz. Ya'küb'un yaşamına ilişkin bölümler analiz edilecek, ayrıca konuyla ilgili akademik literatürden ikincil veriler elde edilecektir. Çalışmanın sonunda Hz. Ya'küb örneği üzerinden Yahudi ve İslam geleneklerindeki peygamber tasvirleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler belirlenerek literatüre özgün bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

1. Yahudi Teolojisinde Nübüvvet ve İsmet: Tevrat'ın Peygamber Tasvirleri

Yahudi teolojisinde Tanrı'nın insanları kendi hâllerine terk etmediğinin göstergesi olarak onlara ilahi rehberlik aracı olarak sunduğu nübüvvet makamı, Tanrı tarafından seçilmiş kişilere bahşedilen özel bir görev olarak tanımlanır. Tevrat'ta kehanet anlamını içeren *Prophecy* yani peygamberlik, insanın kendi çabasıyla elde edebileceği bir makam değil, Tanrı'nın lütfu ile verilen, vehbî bir görev olarak tasvir edilir. Peygamberler, Tanrı'nın mesajını iletmekle yükümlü olup, bazen kendi iradelerine aykırı dahi olsa, bu görevi karşı konulamaz bir zorunluluk hissiyle yerine getirirler. Böylelikle ilahi emirleri taşıırken, bu sorumluluğun ağırlığını da üstlenmiş olurlar.³

İbranicede “peygamber” anlamına gelen *navi* terimi, Akadca'daki *nabi* kelimesiyle ilişkilendirilmekte olup, “çağrılmış olan,” “birinin adına konuşan,” “temsilci olarak konuşan” veya “önceden konuşan” anlamlarına gelmektedir. Yahudi teolojisinde peygamber, bu bağlamda Tanrı'nın sözcüsü olarak kabul edilir ve “Tanrı'nın ağzı” olarak nitelenir.⁴ Peygamberleri tanımlamada en sık kullanılan terim olan *navi*, Tanah'ta ilk kez Hz. İbrahim için kullanılmıştır.⁵ Bunun yanında Tevrat'ta peygamberlerin farklı yönlerini tanımlayan çeşitli kavramlar kullanılmıştır. *Navi* kelimesi, peygamberlerin kutsal bir görev için çağrıldığını ifade ederken, bilinmeyen bilgileri aktarma yeteneklerini vurgulamak için *hozeh* ve *ro'eh* gibi “gören” ve *iş ha-Elohim* “Tanrı adamı” anlamlarına gelen terimler de kullanılmıştır. Tanrı'nın mesajlarını taşıyan elçiler olmaları nedeniyle peygamberler, “kul” ve “elçi” sıfatlarıyla da anılmıştır.⁶ Bu bağlamda Yahudilik tarihinde peygamberler için kullanılan kavramların tarih içinde semantik açıdan bazı değişimler yaşadığını söylemek mümkündür.⁷

Semavi dinlerde nübüvvet algısı, zamanla değişen yaklaşımlar ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeşitlilik göstermektedir. Yahudi geleneğinde peygamberlik, başlangıçta yalnızca Tanrı ile irtibatlı olan kişileri ifade ederken, Mûsâ'dan itibaren aldıkları mesajı topluma ileten kimseler de peygamber olarak kabul edilmiştir. Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah'ta peygamberler için genellikle “Tanrı'nın ağzı” ifadesi kullanılır. Peygamberler ilahi iradeye eş

³ Fred Skolnik-Michael Berenbaum (ed.), “Nature of Prophecy”, *Encyclopaedia Judaica* (Detroit: Macmillan Reference USA, 2007), 16/567-569.

⁴ Yeremya 15/19.

⁵ Yaratılış 20/7.

⁶ Ömer Faruk Harman, “Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler”, *İslâm Tetkikleri Dergisi* 9/27, (Aralık 1995) 135.

⁷ Eldar Hasanov, “Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 3/4 (Aralık 2014), 678.

değer bir konumda olan ve doğrulukları tartışmasız kişiler olarak kabul edilir.⁸ Aynı şekilde onlar, İsrailoğullarına yalnızca Yahova'ya tapınmalarını öğütleyen ve tektanrıcılığı yaygınlaştırmaya çalışan kişilerdir. Talmud'a göre Tanrı, rahmetini feraset ve tevazu sahiplerine indirmekte, kibir ve öfkeye sahip olanları peygamberlikten uzak tutmaktadır.⁹

Bu çerçevede Tevrat'ta ilk defa peygamber olarak adlandırılan kişi, aynı zamanda ilk İbrani atası ve İsrail'in seçilmişliğinin başlangıcı olarak kabul edilen Hz. İbrahim'dir. Peygamberlik müessesesinin kökeni ise Tesniye kitabında, daha sonraki bir dönemde gerçekleşen Sina Ahd'i'ne dayandırılır.¹⁰ Tanrı ile doğrudan iletişim kurmaktan korkan İsrail halkı, Mûsâ'dan Tanrı'nın sözlerini kendilerine iletmesini istemiş ve böylece Mûsâ, halkı adına Tanrı'nın sözcülüğünü¹¹ yapmıştır.¹² Tevrat'ta nübüvvetin temel esaslarından biri, peygamberlerin Yahova tarafından görevlendirilmesi ve Tanrı'nın iradesini insanlara iletmesidir. Tanrı'nın İbrahim,¹³ İshak ve Ya'küb ile yaptığı ahitler ve bu ahdin Mûsâ ile yenilenmesi,¹⁴ peygamberliğin başlangıcına ve ilahi kaynağına işaret eder. Tevrat'ta, peygamberlerin ilahi güçle ilk defa karşılaşmaları, ilk muhataplıkları ve görevlendirilmeleri farklı pasajlarda aktarılır ve bu anlatılar, nübüvvetin mahiyeti ve işleyişini tasvir etmeleri açısından değerlidir.¹⁵ Peygamberlerin bu ilk karşılaşma tecrübeleri, vahiy tecrübesi olarak kabul edilmekte olup, Tanrı, kendisiyle iletişim kurduğuna dair bir işaret olarak onlara mucizeler ve alametler vermiştir.¹⁶

Mûsâ'ya Tevrat'ın verilmesiyle birlikte, Yahudi geleneğinde nübüvvetin daha sistematik ve kurumsal bir yapıya kavuştuğu değerlendirilmektedir.¹⁷ Yahudilikte Mûsâ haricindeki peygamberlerin, peygamberlik görevlerinden önceki yaşamlarına ilişkin kısıtlı bilgiler sunulmaktadır. Talmud'da Mûsâ'nın ablası Miryam'ın, Mûsâ'yı "İsrailoğullarını Mısırlıların elinden kurtaracak kişi" olarak nitelendirdiği rivayeti, Mûsâ'nın peygamberlik rolünün Yahudi geleneklerinde nasıl önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.¹⁸ Bu bağlamda Yahudi geleneğinde nübüvvet, üç ana dönemde ele alınır: Mûsâ öncesi dönem, Mûsâ dönemi ve Mûsâ sonrası dönem. Mûsâ öncesi dönemde peygamberler, daha çok Tanrı ile doğrudan iletişim kuran ve Tanrı'nın iradesini özel kişiler olarak aktaran bireyler olarak kabul edilmiştir. Mûsâ ile birlikte nübüvvetin kurumsallaşarak sistematik bir yapıya kavuştuğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Tanrı'ya hizmet için adanmış Nazirler gibi kutsal kabul edilen peygamberlerin, Tanrı'nın iradesini öğretmek, yorumlamak ve ilan etmek; ayrıca kralın ve ulusun kaderine ilişkin sorulara cevap vermek gibi görevleri olduğu ifade edilmektedir.²⁰

⁸ *Kutsal Kitap* (Erişim 10 Kasım 2024), Çıkış 4/15-16; Sayılar 22/38.

⁹ Nedarim 38.

¹⁰ Yasa'nın Tekrarı 5/24.

¹¹ Mısır'dan Çıkış 19/9.

¹² Salime Leyla Gürkan, *Anahatlarıyla Yahudilik* (Ankara: İSAM Yayınları, 2021), 114.

¹³ Yaratılış 17/10.

¹⁴ Mısır'dan Çıkış 3/4-12.

¹⁵ Ömer Faruk Harman, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", 141.

¹⁶ Mısır'dan Çıkış 3/12; 4/1-9.

¹⁷ Hasanov, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", 681.

¹⁸ Rümeyza Kuruyamaç, *Yahudilikte Vahiy ve Nübüvvet Tasavvurları: Etimolojik, Teolojik ve Tarihi Kodları ve Çerçevesi* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 48.

¹⁹ Gürkan, *Anahatlarıyla Yahudilik*, 117.

²⁰ Abraham Heschel, *The Prophets* (New York: HarperCollins Publishers, 2001), 615.

Yahudilikte peygamberlerin ruhsal güçle donatılmış olduklarını düşüncesi olsa da²¹ İslam'daki nübüvvet olgusundan kurumsal manada önemli ölçüde farklıdır. İslam inancında peygamberlere yüklenen ismet, emanet, fetanet ve sıdk gibi ahlâkî nitelikler, Yahudi peygamberlik anlayışında ön plana çıkmamaktadır.²² Yahudilikte, gaipden haber veren bir kişi peygamber kabul edilmekle birlikte, bazı durumlarda bir kâhin bu alandaki yeteneğiyle peygamberlerden daha üstün sayılabilmektedir.²³ Öte yandan daha üstün sayılması Peygamber oldukları anlamına gelmemektedir. Zira Yahudi peygamberlik anlayışına göre, bir insanın peygamberlik makamına seçilmesi, onun doğuştan sahip olduğu veya sonradan kazandığı niteliklerin bir sonucu değildir. Peygamberlerin seçimi tamamen Tanrı'nın iradesine bağlı bir durum olup, bu seçim üzerinde insanların herhangi bir etkisi bulunmaz. Tanrı, mutlak iradesiyle dilediği kişiyi peygamber olarak seçip görevlendirme²⁴ hakkına sahiptir.²⁵

Bu perspektiften bakıldığında, Yahudi geleneğinde peygamberlerin ayrıcalıklı bir konuma ve üstün ahlâkî vasıflara sahip olduklarını iddia etmek güç görünmektedir. Nitekim Yahudi kaynaklarında ilahilik vasıflarına aykırı olarak peygamberlerin çoğunluğuna yönelik çirkin ve yakışsız davranışlar nispet edilmektedir.²⁶ Yahudi inancına göre ilk günah yine ilk insan olarak kabul edilen Âdem tarafından işlenmiştir. Bu günah, bir yılanın Havva'yı onun da Âdem'i kandırması ve cennetteki iyiliği ve kötülüğü bilme ağacından meyve yenmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece, Âdem ve Havva'nın ilahi buyruğa aykırı davranışlarının bir sonucu olarak, kadınların doğum sancısı yaşayacağı ve eşlerine bağımlı bir konumda bulunacağı, erkeklerin ise geçimlerini topraktan zahmetle elde edecekleri bildirilmiştir.²⁷

Yahudi kaynaklarında Peygamberlerin ahlâkî zafiyetlerine ilişkin vurguları çoğaltmak mümkündür. Örneğin, Nuh'un²⁸ sarhoş olup torunu Kenan'a beddua etmesi,²⁹ İbrahim'in yalan söyleyerek³⁰ karısını kız kardeşi olarak tanıtmaması ve Firavunun onunla evlenmesine göz yumması,³¹ Tanrı'nın Mûsâ'ya emretmesiyle kavminin Mısır'dan ayrılırken Mısırlıları

²¹ Heschel, *The Prophets*, 614-615.

²² Taşdelen, *Yahudilikte Nübüvvet*, 17., Ancak mucize gösterme ve gayba ilişkin bilgilere sahip olma özellikleri bakımından İslamiyet ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. bk. Mustafa Sinanoğlu, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33/286-291. Ayrıca ilgili pasajlar için bk. Mısır'dan Çıkış 4/2-9; 1. Krallar 13/ 5; 2. Krallar 20/ 9-11; 1. Samuel 12/16-19.

²³ Eyüp Yaka, *Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın Kendi Dinlerine Karşı Tutumu* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 46.

²⁴ Mezmurlar 105/26; Yeşaya 4/9, 26/12.

²⁵ Fuat Aydın, *Yahudilik* (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018), 94.

²⁶ Mustafa Göregen, *Müslüman-Yahudi Polemikleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 118.

²⁷ Yaratılış 3/15-20.

Her ne kadar Tevrat, Nuh'u Tanrı yolunda yürüyen doğru ve kusursuz bir insan olarak tarif etse de Yahudi geleneğinde onun peygamberlik statüsü konusunda farklı yorumlar bulunmaktadır. Buna karşın Musa b. Meymun Nuh'u Musa'dan önceki peygamberler arasında saymaktadır. bk. Moses Maimonides, *The guide for the perplexed*, (tr.) M. Friedlander, 2. bsk., (New York: Dover, 1956), 231.

²⁹ Yaratılış 6/18-26.

³⁰ Hz. İbrahim'in eşini kız kardeşi olarak tanıtmamasıyla ilgili hadise, hadis kaynaklarında da yer almakta olup, Hz. İbrahim'in eşine "Biz dünyada Müslüman olan iki kişiyiz; sen benim din kardeşimsin" şeklinde bir ifade kullandığı belirtilmektedir. Hadis şerhlerinde de bu minvalde izahlara yer verilmekte, söz konusu hadis rivayetlerindeki anlatının, Tanah'ta yer alan Yaratılış metniyle büyük ölçüde uyumlu olduğu ifade anlaşılmaktadır. Daha geniş bilgi için bk. Abdurrahman Ateş, "Hz. İbrahim'e İsnat Edilen "Üç Yalan" (Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım)", *EKEV Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 75-88.

³¹ Yaratılış 12/10-20.

soymalarını istemesi³² gibi davranışlar ve bu tür anlatılar, Yahudi geleneğinde peygamberlere yönelik olumsuz ithamların boyutunu gözler önüne sermektedir.³³ Tevrat'taki bu vurgu, Yahudilerin Tanrı tasavvuruna işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Zira Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı Yahve, insanlara özgü çeşitli fiziksel ve duygusal niteliklerle tasvir edilmektedir. Buna göre O, pişmanlık, kıskançlık ve kızgınlık duyan,³⁴ insanlara adaletsiz ve kötü işler yaptıran³⁵ hatta insanlarla güreşerek³⁶ yorulan bir varlık olarak betimlenmektedir.³⁷ Bu bağlamda, Yahudi teolojisinde peygamber algısının, antropomorfik Tanrı tasavvuruyla doğrudan ilintili olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bunun yanında, İslam'da ilah anlayışı mutlak bir tevhit anlayışı üzerine kuruludur³⁸. Allah'ın birliği, aşkınlığı, kudreti ve iradesi İslam teolojisinde en temel vurgular arasındadır.³⁹ Bu bağlamda, eşsiz, aşkın, kudretli ve adil bir Tanrı tasavvuru, nübüvvet müessesesinin sınırlarını belirleyen ve onun işleyişini şekillendiren temel bir zemin oluşturmaktadır.

Tevrat'taki peygamber kıssalarında, bu tür çirkin ithamların boyutu dikkat çekicidir. İslam'da peygamber olarak kabul edilmekle birlikte Yahudi kutsal metinlerinde peygamber olduğuna dair açık bir ifade bulunmayan ancak Tanrı tarafından korunduğu belirtilen⁴⁰ Lût'un, meleklerin helak uyarısıyla Sodom'dan kaçtıktan sonra bir mağarada sarhoş olup iki kızıyla ensest ilişkide bulunduğu ve kızlarının bu ilişkiden hamile kaldıkları yönündeki anlatı⁴¹ her ne kadar Tanah'ın tefsirlerinde tevil edilmeye çalışılmıştır.⁴² Bu anlatı İslam'ın peygamber olarak görevlendirdiği elçilerin Yahudi metinlerinde nasıl tasvir edildiğine ilişkin en çarpıcı örneklerden biri olarak kabul edilebilir.⁴³

Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Lût'un misafirleriyle cinsel ilişki amacıyla evine gelen sapkın kavmine karşı, "İşte size kızlarım!"⁴⁴ şeklindeki ifadesi, bu arzularını doğal ve meşru yollarla, yani kendi kızlarıyla veya toplumun diğer bekâr kızlarıyla evlenerek tatmin etmelerini önerme maksadı taşımaktadır.⁴⁵ Buna karşın, Tevrat'ta Hz. Lût'a isnat edilen, sarhoş olduktan sonra iki kızıyla ensest ilişkiye girdiğine dair anlatı peygamberlerin ahlâkî konumuna yönelik ciddi bir çelişki ortaya koymaktadır. Kur'an, peygamberlerin ahlâkî üstünlüğünü ve örnekliğini öne çıkarırken, Tevrat'ın böyle bir isnatta bulunması, İslam ve Yahudi inançları arasındaki peygamberlik anlayışı farkını gözler önüne

³² Mısır'dan Çıkış 3/22.

³³ Harman, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", 161.

³⁴ Mısır'dan Çıkış 4/14, Yaratılış 6/6.

³⁵ Mısır'dan Çıkış 3/22.

³⁶ Yaratılış 32/24-30.

³⁷ Mustafa Baş, "Hicaz Yahudilerinin Menşe Problemi ve Tanrı Algıları", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi* 1 (Aralık 2017), 91-104.

³⁸ el-İhlâs 112/1-4.

³⁹ el-Şûrâ 42/11; el-Bakara 2/116; el-Nisâ 4/40.

⁴⁰ Yaratılış 19/29.

⁴¹ Yaratılış 19/30-38.

⁴² Lût'un kızlarının, Sodom'un helakı sonucunda tüm insanlığın yok olduğuna kanaat getirmeleri veya kendileriyle evlenecek bir kimsenin kalmadığını düşünerek safiyane bir yaklaşımla böylesi bir işe girmeleri tevillerden bazılarıdır. Daha geniş bilgi için bk. Sa'adya Gaon, *Tefsîr-ü't-Tevrât bi'l-'Arabiyye: Tevrat (Tora) Tefsiri*, haz. Nuh Arslantaş, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 1/426.

⁴³ Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bk. Mehmet Katar, "Tevrat'ın Lût Kıssası Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (Nisan 2007), 68-69.

⁴⁴ Hûd 11/78.

⁴⁵ Faruk Tuncer, "Hz. Lût'un Kavmine Karşı Kızlarını Sunmasının Anlamı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (Eylül 2012), 23.

sermektedir.⁴⁶ Bu çerçevede Kur'an, peygamberlerin hayatlarına ilişkin anlatılarda, onların üstün ahlâkî niteliklerini ön plana çıkararak, Tevrat'ta tahrif edilen ve itibarsızlaştırılan peygamberlerin gerçek kimliklerini yeniden inşa etmektedir. Başka bir ifadeyle, Kur'an, Yahudi geleneğinde çarpıtılan peygamberlerin hakiki karakterlerini ve değerlerini yeniden teyit ederek, onlara hak ettikleri itibarı iade etmektedir.⁴⁷

2. İslâmîyet'in Nübüvvet Perspektifi ve İsmetü'l-Enbiya Meselesi

İslam kelâmında nübüvvetin temel inanç esaslarından biri olması nedeniyle, peygamberlik kavramının mahiyeti ve peygamberlerin sahip olması gereken nitelikler derinlemesine ele alınmıştır.⁴⁸ Bu çerçevede peygamberlik, ilâhî bir seçimle üstlenilen kutsal bir görev olup, peygamberlerin ahlâkî ve kişisel nitelikleri, toplum nezdinde inandırıcılık ve saygınlık açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Mahiyet itibarıyla nübüvvet, vahye dayanmakta olup, vahiy alan peygamber bu bilginin doğrudan Allah'tan geldiğinin farkındadır. Bu bağlamda, İslam düşüncesinde peygamberlik, yalnızca ilâhî mesajın iletilmesi değildir. Aynı zamanda peygamberlik sahip oldukları nitelikler bakımından da ilâhî bir lütuf olarak değerlendirilir.⁴⁹ Öte yandan peygamberlerin, günah işlemekten korunmuş, yüksek bir akıl ve zekâyâ sahip, güvenilir, ayrıca hem bedensel hem de ruhsal bakımdan eksikliklerden arınmış kişiler oldukları vurgulanmaktadır.⁵⁰

Etimolojik olarak nebî kelimesi, Arapça نَبِيّ kökünden türemekte olup, büyük fayda sağlayan ve kendisiyle bilgi veya zann-ı galip oluşan haber anlamına gelmektedir. Bu haberi ulaştıran kimseye ise “nebî” denilmektedir. Nübüvvet, Allah ile akıl sahibi insanlar arasında bir elçilik görevi üstlenerek, dünya ve ahiret bağlamında mazeretlerin ortadan kalkmasını sağlayan vazifeyi ifade etmektedir.⁵¹ Bu çerçevede, “nebî” kelimesi dilsel olarak “haber veren” anlamına gelirken, şer'î bağlamda Allah'ın seçerek insanlara mesaj iletmekle görevlendirdiği şahısları ifade eder.⁵² Bunun yanı sıra, “nübüvvet” kelimesinin köken itibarıyla yücelik ve yükseklik anlamlarına gelen نَبَوَّة kökünden türediği de belirtilmektedir.⁵³ Ahlâken yüce niteliklere sahip peygamberlerin bu kelimeyle nitelendirilmesi, onların toplum nezdindeki üstün vasıflarını ve manevi yüceliklerini vurgulama amacı taşımaktadır denilebilir. Bu yaklaşım, nübüvvet kavramının yalnızca bir görev değil, aynı zamanda bir ahlâkî ve manevi üstünlük statüsü olduğunu da ortaya koymaktadır.

⁴⁶ Salih İnci, *Eski Ahid'de Peygamberlere İsnat Edilen Ahlaki Zaaflar/Günahlar ve Kur'an'ın Peygamberlik Anlayışı* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 70.

⁴⁷ İbrahim Kaplan, *Kelam Açısından Tahrif ve Kutsal Kitapların Mevsûkiyeti Meselesi*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 160.

⁴⁸ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, thk. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi (Ankara: İSAM Yayınları, 2003), 271-336; Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tebşîratü'l-edille fî uşûli'd-dîn*, thk. Claude Salame (Dimeşk: Ma'hed'il İlmî Fransî, 1990), 443-536; Nûreddin Sâbûnî, *el-Kifâye fî'l-hidâye* thk. Muhammed Aruçi, (Beyrut: Dâru'l İbn Hazm), 175-203; Şemsüddîn es-Semerkandî, *eş-Şahâ'ifü'l-ilâhiyye* thk. Ahmet Abdurrahman Şerîf, (Kuvvet: 1985), 418-438.

⁴⁹ Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tebşîratü'l-edille fî uşûli'd-dîn*, 464; Abdülatif Harputî, “*Kelâm İlmine Giriş*”, haz. Fikret Kahraman (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016), 206-207.

⁵⁰ Ebû'l-Yûsuf el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn*, thk. Hans Peter Linss, (Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2003), 134. Sâbûnî, *El bidâye min'el Kifâye*, thk. Fethullah Huleyf, (Mısır: Daru'l Maarif), 95.

⁵¹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, (Beyrut: Daru'l-Marife), 481.

⁵² Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahrûc (Lübnan: Mektebetü'l-Lübnân Nâşirûn, 1996), 2/1681.

⁵³ İsfahânî, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, 482.

İnsanların fitratları gereği soyut öğrenmeye nazaran somut öğrenmeye daha açık oldukları bilinmektedir. Zira gözlemlenebilen bir durum, örtük bir değişkene göre daha kalıcı bir öğrenme yöntemi sunar.⁵⁴ Davranış değişikliği ve inançsal kabuller açısından, insanlar için kendileri gibi bir insanın örnek yaşantısı, soyut düşüncelere kıyasla daha etkili olmaktadır. Bu sebeple, peygamberlerin örnek alınabilmeleri için bazı vasıflara, ahlâkî erdemlere sahip olmaları gerekmektedir. Nitekim Ahzâb Suresi'nde yer alan, *"Allah Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır"* ayeti de, Hz. Peygamber'in üstün bir şahsiyete sahip olduğunu ve örnek alınacak bir nitelik taşıdığını ifade etmektedir.⁵⁵ Buradan hareketle peygamberlerin örnekliği bağlamında ele alınması gereken en önemli husus, onların günahlardan korunmaları, yani ismet sıfatına sahip olmalarıdır diyebiliriz.⁵⁶ İsmet, peygamberlerin hem büyük hem de küçük günahlardan korunmuş olmalarını ifade eder. عَصَمَ fiilinin mastar hali olan ismet, "tutmak" ve "korumak" anlamlarına gelir.⁵⁷ Terim anlamı bakımından, *"Allah seni insanlardan korur"*⁵⁸ ayetinde geçen يَغْصِمُكَ fiilinin ismet sıfatına işaret ettiğini ve peygamberin günah işleme imkânına sahip olmasına rağmen bundan kaçınması ve korunması anlamına geldiğini söyleyebiliriz.⁵⁹ Ancak bu ayet, yalnızca manevi bir koruma değil, aynı zamanda kâfirlerin düşmanlıklarından ve ölüm tehditlerinden maddi bir korunmayı da vurgulamaktadır. Ayet, aynı zamanda Allah'ın Hz. Peygamber'i müşriklerin tuzaklarına karşı koruduğunu ve ona ilahi sebat verdiğini bildirmektedir.⁶⁰

İsmet sıfatı, bu bağlamda iki boyutlu bir anlam taşır: Bir yandan, peygamberlerin hatalardan korunmuş olmalarını ifade ederken, diğer yandan bu korunmuşluk, özellikle vahyi doğru ve eksiksiz bir şekilde aktarma görevleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu durum, aynı zamanda Kur'an'ın korunmuşluğu düşüncesine de bir temel teşkil etmektedir.⁶¹ Nitekim Kuran'da zikredilen *"Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık. Hiçbiriniz buna mâni olamazdınız."*⁶² ayeti vahyin korunmuşluğunun ve peygamberlerin vahyi aktarma süreçlerindeki hatasızlığının ilahi bir teminat ve koruma altında olduğunu ortaya koymaktadır.⁶³

Her ne kadar zelle olarak adlandırılan küçük hatalar peygamberler için mümkün görünse de, onların büyük günahlardan korunmuş olduklarına dair Kur'an-ı Kerim'de açık işaretler bulunmaktadır. Nitekim *"Eğer seni sebat ettirmemiş olsaydık, neredeyse onlara birazcık meylededecektin."*⁶⁴ ayeti Hz. Peygamber'in sapkın inançlara sahip gruplar karşısında

⁵⁴ Özcan Güngör (ed.), *Bilimsel Araştırma Süreçleri* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 160.

⁵⁵ el-Ahzâb 33/21.

⁵⁶ Peygamberlerin, risalet öncesinde de ilahi koruma altında olduklarına dair rivayetler, siyer ve delail türü eserlerde sıkça yer almaktadır. Bu rivayetler arasında, Kâbe'nin inşası sırasında izârını çıkarıp çıplak bir şekilde taş taşımalarının ilahi müdahale ile engellenmesi, eğlence meclislerine uyku hali sebebiyle katılamaması ve putlar adına kesilen kurbanlardan yememesi gibi olaylar öne çıkmaktadır. Daha geniş bilgi için bk. Erdiñç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 185-192.

⁵⁷ İsfahânî, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, 705.

⁵⁸ el-Mâide 5/67.

⁵⁹ Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 150.

⁶⁰ Ebû Mansûr El-Mâtürîdî, *Te'vilatu'l-Kur'an*, çev. Kemal Sandıkçı, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 4/ 282.

⁶¹ İbrahim Kaplan, *İslam İnanç Esasları* (Ankara: Etkileşim Basım Yayım, 2019), 149.

⁶² El-Hâkka 69/44-47.

⁶³ İsmail Şık-Ömer Sadıker, "Nübüvvetle İlgili Bazı Kavram ve Konular", *Kelâm IV Sistematik Kelâm Nübüvvet ve Ahiret*, ed. İsmail Şık-Nail Karagöz (Ankara: Altınordu Yayınları, 2019), 74.

⁶⁴ el-İsrâ 17/74.

inanç, değer ve kişiliğinin muhafaza edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ayet aynı zamanda, Hz. Peygamber'in ilahi koruma sayesinde böyle bir eğilimden yani sapmaya meyletmekten uzak tutulduğuna işaret etmekte⁶⁵ ve Allah'ın ona sebat verdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, bu ayet, Allah'ın izni olmadan peygamberlerin küçük de olsa zaafının söz konusu olamayacağına naklî bir delil olarak gösterilebilir.⁶⁶

Kur'an-ı Kerim'de ismet kavramı, "kurtarmak, korumak, tutunmak, Allah'a sarılmak ve iffetli olmak" gibi anlamlarda kullanılsa da, peygamberlerin ismeti anlamında doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte, peygamberlerin insan olduklarına ve sorumluluk sahibi olduklarına dair ayetler de bulunmaktadır.⁶⁷ Bu çerçevede peygamberlerin büyük günahlardan korunmalarına ilişkin ismet sıfatı, onların bedensel ve ruhsal üstünlükleri ile desteklenir. Allah, peygamberlere has olan saf cevher ile onların iç huzura sahip olmalarını sağlar ve kalplerini koruyarak başarıya ulaşmalarına yardım eder.⁶⁸ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de zikredilen, "*Ey Mûsâ! Sevilmen ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim*"⁶⁹ ve "*Onları emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar daima bize ibadet eden kimselerdi.*"⁷⁰ ayetleri peygamberlerin ilahi bir gözetim altında olduklarına işaret etmektedir.⁷¹ Bu ilahi gözetim sayesinde, peygamberler iradeleri dışında bir hata işlediklerinde ilahi uyarılarla düzeltilmiş ve uyarılmışlardır.⁷²

Bu çerçevede, peygamberlerin günahattan korunmuş olmalarının, onları insanüstü varlıklar olarak kabul etme düşüncesine yol açabilme ihtimaline karşın Hz. Peygamber, çeşitli vesilelerle kendisinin de diğer insanlar gibi beşeri özelliklere sahip olduğunu vurgulamış, bu durum Kur'an-ı Kerim'de de açık bir şekilde vurgulanmıştır.⁷³ Örneğin, "Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Sizin hatırlamanız gibi hatırlarım, sizin unutmanız gibi unutturum" hadisi,⁷⁴ Hz. Peygamber'in hatasız bir varlık olmadığını göstererek, onun yanılmaz ve şaşmaz bir figür olarak algılanıp tanrılaştırılmasının önüne geçmiştir. Nitekim "Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övmeye aşırıya gittiği gibi beni övmeye aşırıya gitmeyin. Sadece 'Allah'ın kulu ve resulü' deyin" hadisi,⁷⁵ Hz. Peygamber'in kendisinin aşırı yüceltilip tanrılaştırılmasından endişeyi duyduğuna işaret etmektedir.

Peygamberlerin günah işlemekten korunmuş olduklarını ifade eden *ismetü'l-enbiya* kavramı, özellikle İslam'ın ilk fetihler sonrası gayr-i müslim toplumlarla olan etkileşimi sonucu gündeme gelen tartışmalarla birlikte yaygınlık kazanmıştır. Bu etkileşim sürecinde Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından gelen, peygamberlerin günah işlemiş olabileceklerine

⁶⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023), 3/507-509; Zeki Yıldırım, "Kur'ân'da Peygamberlerin İsmeti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (Haziran 2003), 86.

⁶⁶ Mâtürîdî, *Te'vilatu'l-Kur'an*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, 8/369.

⁶⁷ el-İsrâ 17/94-95; el-Enbiyâ 21/8.

⁶⁸ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*, 705.

⁶⁹ Tâhâ 20/39.

⁷⁰ el-Enbiyâ 21/73.

⁷¹ Ahmet Saim Kılavuz, *Ana Hatları ile İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 229.

⁷² Nûreddin Es-Sâbûnî, *Matûrîdiyye Akâidi*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 110.

⁷³ el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6.

⁷⁴ Müslim B. Haccâc, *el-Câmi'u's-şâhîh*, (Riyad: Beytü'l-Efkârü'd-Düveliyye, 1998), "Mesâcid", 89 (No. 572)

⁷⁵ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el Câmî'u's-sahîh* thk. Mustafa Dîb el-Bugha, (Daru'l İbn Kesir, 1443) "Enbiyâ", 48.

hatta bazı peygamberlerin nübüvvetten önce şirk inancına sahip olabileceklerine dair iddialar ve Haşviyye'ye mensup bazı kimselerin nasları ismet sıfatına ters düşecek şekilde farklı yorumlamaları⁷⁶ ve Şia'nın imamların masumiyetini ismet sıfatı üzerinden ispat etme çabaları da ismetü'l-enbiya kavramının gelişmesine ve bu konuda bir literatürün oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁷ Bu çerçevede Eş'ari'nin Mu'tezilenin ismet sıfatına ilişkin görüş ayrılıklarına yer verdiği,⁷⁸ Mâtürîdî'nin naklî delillerden istifade ederek ismet sıfatına dair aklî istidlallerde bulunduğu,⁷⁹ Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ve Nûreddin Sâbûnî'nin de (ö. 580/1184) alana özel müstakil eser yazdıkları bilinmektedir.⁸⁰ Kur'an ve Sünnet'ten getirilen istidlaller ile peygamberlere yönelik iddia ve ithamlara karşı inkâr ve şüphelerin reddedilmesi bu eserlerin ortak noktalarını oluşturmaktadır.⁸¹

Konuyla ilgili literatürde peygamberlerin risalet öncesi ve sonrası yaşamları boyunca şirke düşme ihtimalleri, günah işleme durumları ve yanılma halleri ayrıntılı olarak ele alınmakta; ismet sıfatının mahiyeti ve peygamberlerin üstün vasıfları çerçevesinde nübüvvetin savunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Hz. Âdem'in ilahi emre uymaması, Hz. İbrahim'in tefekkür sürecinde mahlûkata ilahlık isnat etmesi, putları kırıp büyük putu sorumlu göstermesi, Hz. Yûsuf'un Züleyhâ'ya karşı cinsel bir arzu duyacak olma ihtimali, Hz. Mûsâ'nın bir Mısırlıyı yanlışlıkla öldürmesi, Hz. Yunus'un görev yerini terk etmesi, Hz. Peygamber'in Zeyd'in boşadığı Zeyneb bint Cahş ile evlenmesi, Abdullah b. Mektûm'a yüz çevirmesi ve savaştan geri kalmak isteyenlere izin vermesi gibi durumlar, ismet sıfatının ihlal edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. İsmetü'l-Enbiyâ literatüründe bu rivayetler ayrıntılı olarak açıklığa kavuşturulmakta ve bir kısmı tevil edilmektedir. Peygamberlerin ismet sıfatını zedeleyen ve İsrâiliyat kaynaklı olan rivayetler ise reddedilmektedir.⁸²

3. Ahlâkî Zaafı ve Günahlarıyla Yahudi Bir Peygamber: Tevrat'ta Ya'küb Figürü

Yaratılış'ın 25 ile 50. pasukları, Ya'küb'un hayat hikâyesi üzerine kuruludur. Ya'küb'un yaşamına dair birçok ayrıntının bulunduğu bu pasajlarda ahlâkî açıdan ilgi çekici pek çok hikâyeye rastlanır. Ya'küb'un hikâyesi, doğum esnasında, anne karnında verdiği mücadeleyle başlar.⁸³ Tora tefsirlerinde, yorumcular tarafından ayrıntılı biçimde ele alınan bu anlatıya göre⁸⁴ Ya'küb, kardeşi Esav ile daha anne karnındayken bir mücadeleye girer.⁸⁵ Bu mücadelede kardeşi Esav'ın topuğunu tuttuğu için Ya'küb'un İbranice isminin (יַעֲקֹב

⁷⁶ Mehmet Bulut, "el-Müntekâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/31-32.

⁷⁷ Yûsuf Şevki Yavuz, "İsmetü'l-Enbiyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/141.

⁷⁸ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-islâmiyyîn* haz. Ömer Aydın- Mehmet Dalkılıç, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 384.

⁷⁹ Fatma Günaydın, *Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 139.

⁸⁰ Nûreddin Sâbûnî, *el-Müntekâ min 'İsmeti'l-enbiyâ* (Beyrut: Dar'u İbn Hazm), 24-190; Fahreddin er-Râzî, *İşmetü'l-enbiyâ*, thk. M. Hicâzî es-Sekkâ (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1986), 41-161; Süyûtî, *Tenzihu'l-enbiya an tesfiyetil ağbiya* thk. Muhammed Rıdvan (Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Mu'âsır, 1990), 36-137.

⁸¹ Bir kısmı günümüze ulaşmayan literatürdeki eserlerin önemli bir bölümü "*Tenzihü'l-enbiyâ*" ismiyle yaygınlık kazanmış ve bu başlık altında kayda değer bir literatür oluşmuştur. bk. Yavuz, "İsmetü'l-Enbiyâ", 23/141.

⁸² Yavuz, "İsmetü'l-Enbiyâ", 23/142.

⁸³ Yaratılış 25/24-26.

⁸⁴ Gaon, *Tefsîrû't-Tevrât bi'l-'Arabiyye: Tevrat (Tora) Tefsiri*, haz. Nuh Arslantaş, 1/492-501.

⁸⁵ Yair Zakovitch, *Jacob Unexpected Patriarch* (London: Yale University Press, 2012), 25.

Yaakov), “topuk tutan,” “çelme takan” veya “hilekâr” anlamına geldiği de söylenmektedir.⁸⁶ Nitekim Esav, Ya’küb’un İsrailoğulları geleneğinde bir babanın ilk doğan oğluna tanınan fırsatlar ve özel hakları ifade eden “behor hakkını” bir tas çorba karşılığında satın alması⁸⁷ üzerine “Ya’küb adını boşuna mı verdiler? Çünkü iki kez beni aldattı: İlk doğum hakkımı aldı, şimdi de bereketimi aldı!” sözleri, bu durumu destekler niteliktedir.⁸⁸ Bu anlatının, kardeşler arasında yaşanan basit bir hak gasbı hadisesinin ötesinde bir boyutu olduğu anlaşılmaktadır. Yahudi teolojisinde Yahudilerin kendilerini “seçilmiş halk” olarak görme düşüncesinin dayanak noktalarından biri olarak kabul edilen bu olay, Ya’küb’un ve annesi Rebeka’nın stratejisi⁸⁹ sayesinde seçilmişliğin Esav’ın soyundan gelen Edomlulardan koparılarak Ya’küb’un soyuna geçtiği bir temel inanç olarak yorumlanır.⁹⁰ Bu bağlamda, Ya’küb hem İsrailoğullarının atası ve manevi lideri hem de seçilmiş halk bilincini canlı tutan güçlü bir figür olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.⁹¹

Ya’küb’un ilk doğanlık/behor hakkını⁹² hileyle elde etmesinden sonra anlatılan bir diğer hikâye onun kutsanma hakkını nasıl kazandığını açıklayan hikâyedir. Bu anlatı, Yahudilerin kendilerini Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olarak görmelerine temel teşkil eden unsurlardan biri olarak kabul edilir; zira ilahî kutsama ve seçilmişlik, Yahudi teolojisinde birbiriyle bağlantılı kavramlar olarak kabul edilir.⁹³ Anlatıya göre, Ya’küb ve annesi Rebeka, Esav ve İshak’a karşı bir oyun oynayarak kutsamanın Esav yerine Ya’küb’a verilmesini sağlar.⁹⁴ Rebeka ve Ya’küb’un bu planı başarıyla gerçekleştirmesi, yüzyıllar boyunca farklı yorumcular tarafından ele alınmış; birçok yorumcu, bu eylemi meşrulaştırmaya çalışmıştır.⁹⁵ Onların bu meşrulaştırma çabası Ya’küb’un söz konusu eylemini gayr-i meşru kabul ettiklerinin bir göstergesi olarak görülebilir. Başka bir ifadeyle bu hileyi meşrulaştırma çabası zımnen böylesi bir hile ve aldatmanın bir peygambere yakışmayacağına bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Olayın ortaya çıkması üzerine Ya’küb, annesinin telkinleriyle dayısı ve gelecekte kayınpederi olacak Laban’ın yanına kaçır. Ya’küb’la ilgili bir diğer ilginç hadise ise burada gerçekleşir. Bu defa dayısı ve kayınpederi Laban, Ya’küb’a bir tuzak kurarak gerdek gecesi küçük kızı Rahel’in yerine büyük kızı Lea’yı onun yanına gönderir; ancak sonrasında Ya’küb

⁸⁶ Aynur Yıldız, *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya’küb ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 81.

⁸⁷ Yaratılış 25/33.

⁸⁸ Yaratılış 27/36.

⁸⁹ Tolga Savaş Altınal, *Yahudilik’te Seçilmiş Din Adamları Sınıfı Kohenler: Soyları, Rahiplik ve Krallık Deneyimleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 58.

⁹⁰ Seçilmişlik kavramına ilişkin daha detaylı bilgi için bk. Salime Leyla Gürkan, *The Jewish Concept of Chosenness: In Tradition and Transformation* (Lancaster University, Doktora Tezi, 2002), a.mlf., “Kur’an’a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları’nın Seçilmişliği Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 13 (Ocak 2005), 25-61; Altınal, “Yahudilik’te Seçilmiş Din Adamları Sınıfı Kohenler: Soyları, Rahiplik Ve Krallık Deneyimleri”, 58; Nazmiye Yavuz, *Kitabı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hristiyanlıkta Seçilmişlik Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006)

⁹¹ Zakovitch, *Jacob Unexpected Patriarch*, 24.

⁹² Yahudi düşüncesinde, *Behor* kavramı, “ilk doğan” anlamına gelmekle birlikte, babanın ilk doğan oğluna devredeceği ayrıcalıkları ve özel hakları temsil etmektedir. Bu kavram, yalnızca biyolojik bir önceliği değil, aynı zamanda seçilmişlik, temsil ve miras bağlamında özel bir statüyü ifade eder. Daha geniş bilgi için bk. Yıldız, *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya’kup ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, 87-89.

⁹³ Yıldız, *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya’kup ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, 100.

⁹⁴ Zakovitch, *Jacob Unexpected Patriarch*, 29.

⁹⁵ Tanchuma: Toldot, I/10.

Rahel ile de evlenir.⁹⁶ Bu çerçevede Tevrat'a göre yalnızca Ya'küb ve annesi Rebeka değil aynı şekilde kayınpederi Laban da dolandırıcı bir kimliğe sahiptir. Diğer taraftan, bu anlatıda görüldüğü üzere, bir peygamberin dolandırılabilirliği olması da onun sahip olduğu insani zaafılardan biri olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu peygamberlerde fetanet vasfının aranmadığı anlamına da gelmektedir.

Ahlâkî zafiyet açısından dikkat çeken bir diğer olay, Ya'küb'un kayınpederi Laban ile yaptığı anlaşmadır. Yaratılış'ta anlatıldığına göre, Laban'ın yanında çobanlık yapan Ya'küb, "sürüsünde benekli ve çizgili doğan hayvanların kendine ait olması" konusunda Laban ile bir anlaşmaya varır. Ancak Ya'küb, sürüde bu türdeki hayvanların çoğalmasını sağlamak için hileli bir yola başvurur. Bunun için kavak, badem ve çınar ağaçlarından taze dallar keserek hayvanlar su içmeye geldiklerinde bunları oraya yerleştirir; böylece bu dalların etkisiyle kızışarak çiftleşen hayvanlar nihayetinde hep benekli ve çizgili doğarlar. Ya'küb, bu yöntemi özellikle sürünün iyi ve seçkin hayvanları için uygular. Bu şekilde Ya'küb'un hayvanları artıp güçlenirken, Laban'ın hayvanları zayıflar ve azalır; Ya'küb güçlü hayvanları alırken kayınpederi Laban'a zayıf hayvanlar kalır.⁹⁷ Buradan hareketle, Ya'küb'un kendisine evlilik meselesinde hile yapan kayınpederi Laban'a hayvanlar üzerinden bir karşı hile uyguladığı söylenebilir. Adeta onlar dolandırıcılıkta birbirleriyle yarışmaktadırlar. İşin daha da ilginç yanı, Ya'küb'un yaptığı bu hilenin Tanrı tarafından gerçekleştirildiğini, ilgili hayvanların Tanrı tarafından kendisine verildiğini ifade etmesidir.⁹⁸ Böylece, Yahudi kutsal metinlerinde, seçerek gönderdiği peygamberinin ahlâkî zaafılarına göz yuman bir tanrı tasavvuru ile karşılaşılmaktadır.

Hz. Ya'küb ile ilgili anlatılan ve bir peygambere yaraşmayacak unsurlar içeren olaylardan biri de Ya'küb'un, ağabeyi Esav'ın yanına dönmeye çalıştığı yolculukta başından geçen güreş hadisesidir. Bu anlatıya göre, Ya'küb gecelemek için Yabok nehri kıyısında konakladığında, karşısına çıkan bir adamla sabaha kadar güreşir. Onu yenemeyeceğini anlayan adam, Ya'küb'un uyluk kemiğini yerinden çıkarır. Şafak sökerken gitmek isteyen adama Ya'küb ancak kendisini kutsaması şartıyla izin verir. Bunun üzerine adam, Ya'küb'u kutsayarak "Tanrı ve insanlarla güreştiği" için ona "İsrail" adını verir ve gün ağarırken ismini söylemeden ortadan kaybolur.⁹⁹ Yahudi teolojisinde, Ya'küb'un güreştiği varlığın kimliği ve mahiyeti hakkında tarih boyunca net bir fikir oluşmamış, bu varlığın Tanrı'nın kendisi, bir melek, şeytan ya da bir insan olabileceği yönünde farklı görüşler öne sürülmüştür. Ancak, bu varlığın bizzat Tanrı olduğu yönündeki argümanın oldukça güçlü olduğu ifade edilebilir. Nitekim Tora'da, Ya'küb'un Penuel'den ayrılırken "Tanrı'yla yüz yüze geldim fakat canım bağışlandı" ifadesini kullanması, rakibini Tanrı olarak tanımladığına dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir.¹⁰⁰

Ya'küb kıssasında dikkat çeken bir başka ahlâkî zafiyet, Ya'küb'un büyük oğlu Ruben ile ilgilidir. Yaratılış'a göre, Ruben bir ara babası Ya'küb'un cariyesi ve iki oğlunun annesi olan Bilha ile cinsel ilişkiye girer.¹⁰¹ Ya'küb, bu durumu öğrendiğinde tepki göstermez; ancak ölüm döşeginde bu olaya yönelik bir serzenişte bulunur.¹⁰² Tıpkı Hz. Lût'a isnat

⁹⁶ Yaratılış 29/33.

⁹⁷ Yaratılış 30/25-43.

⁹⁸ Yaratılış 31/9.

⁹⁹ Yaratılış 32/25-32.

¹⁰⁰ Yaratılış 32/30.

¹⁰¹ *The Book of Jasher*, (New York: M. Noah & A. S. Gould, 1840), 107.

¹⁰² Yaratılış 49/4.

edildiği gibi, bu anlatı da peygamberin ailesinde ensest ilişkilerin yer aldığı ifade edilmektedir. Buradan hareketle, bazen peygamberin kendisi bazen de aile bireylerinin büyük günahlar işlediği tasvir edilirken, Tevrat'ın ahlâkî bir sınır tanımadığı ve tüm bozulmamış şeriatlerde haram kabul edilen bazı fiilleri sıradan şeyler gibi sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Yahudi teolojisinde günah olgusu, kişinin Tanrı ile yaptığı ahdi bozmasının yanı sıra, tabiatın bozulması ve düzenin alt üst olması gibi sonuçları olan bir durumu ifade etmesine rağmen, peygamberlere ilişkin ortaya konan anlatılar kayda değer bir çelişkiye işaret etmektedir.¹⁰³

Ya'küb kıssasına dair son örnek, Ya'küb'un oğlu Yahuda ve gelini Tamar ile ilgilidir. Yaratılıшта anlatıldığına göre, Tamar, Yahuda'nın oğlu Er'in eşidir. Er'in ölümünden sonra, kayınpederi Yahuda, gelinine küçük oğlu Şela ile evlenmesini vaat eder; ancak Şela büyüene kadar baba evine dönerek dul bir şekilde beklemesini söyler. Bir süre sonra Yahuda başka bir yere gider, Tamar ise kıyafet değiştirerek kendisini Yahuda'ya bir fahişe olarak gösterir ve onu beklemeye başlar. Yoldan geçen Yahuda, onu bir fahişe sanarak birlikte olmayı teklif eder; bir oğlak karşılığında onunla birlikte olur ve Tamar hamile kalır. Tamar, Yahuda'dan oğlağı alana kadar rehin olarak onun asasını ve mührünü alır. Sonrasında Tamar'ın zina yaptığı ortaya çıkar ve Yahuda onun yakılmasını ister. Ancak Tamar, Yahuda'ya ait mühür ve asayı gösterince Yahuda hatasını kabul etmek zorunda kalır.¹⁰⁴ Bu anlatı da Ya'küb'un ailesindeki gayri ahlâkî ilişkilere dair önemli örneklerden biridir.¹⁰⁵ Bu çerçevede peygamber ailesinin türlü günahlara sahip şirk ehli olabileceği, günden âri olmadıkları bir hakikattir. Fakat Ya'küb'un oğlu Yahuda'yı kutsaması ve sahibi gelene dek krallığın onda kalacağını ifade ederek onu övmesi bir peygamberin günahkâr oğlunu kutsaması Yahudilikteki peygamber tasavvuru açısından dikkat çekicidir.¹⁰⁶

Özetle, Hz. Ya'küb, Tevrat'ta Kur'an'da tasvir edilen peygamber profilinden oldukça farklı bir şekilde, hilekâr, dolandırıcı, Tanrı ile gürleşen bir figür olarak tasvir edilmekte; ailesinde ensest ilişkilerin, kıskançlık ve entrikaların sıklıkla görüldüğü bir peygamber portresi çizilmektedir. Bu çerçevede, daha anlaşılır olması açısından Ya'küb'un ve ailesinin Tevrat'ta anlatılan ahlâkî zafiyetleri ve günahları tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 1: Ya'küb ve Ailesine Ait Ahlaki Zaafiyetler ve Günahlar

İşlenen Günahlar	Açıklama	Tevrat Kaynağı
Hile ve Entrika	İlk doğanlık hakkını alırken kardeşi Esav'ı kandırması.	Yaratılış 25:29-34
Hile ve Yalan	Babasının kutsamasını alırken kendini Esav gibi gösterip babasını kandırması.	Yaratılış 27:1-29
Dolandırıcılık	Kayınpederi Laban ile anlaşarak, sürünün güçlü hayvanlarını kendisi için ayırmak adına hileli yöntemler kullanması.	Yaratılış 30:25-43

¹⁰³ Mustafa Selim Yılmaz, *Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 54-55.

¹⁰⁴ Şinasi Gündüz, "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/10 (Şubat 1998), 84-85.

¹⁰⁵ Yaratılış 38/1-30.

¹⁰⁶ Yaratılış 49/8-1

Tanrı ile Güreş	Tanrı'yla gürüşmesi; Tanrı'ya karşı koyma ve mücadele etme şeklinde bir tasvir.	Yaratılış 32:22-32
Ensest	Ya'küb'un büyük oğlu Ruben'in, babasının cariyesi Bilha ile ilişkiye girmesi.	Yaratılış 35:22, 49:3-4
Zina	Ya'küb'un oğlu Yahuda'nın, gelini Tamar ile fahişe zannederek ilişkiye girmesi ve ona oğlak karşılığında mühür ve asayı rehin bırakması.	Yaratılış 38:12-26
Kardeş Kıskançlığı ve Komplosu	Ya'küb'un oğullarının, kardeşleri Yusuf'u kıskanarak onu kuyuya atmaları ve sonra köle olarak satmaları.	Yaratılış 37:12-36

Görüldüğü üzere Yahudi teolojisinde peygamberlerin sıradan insanlar gibi Tevrat'ta yasaklanan fiillere muhatap olabildiği kabul edilmektedir. Zina, içki ve hırsızlık gibi eylemlerden sakınmaları beklenmekle birlikte, Tanrı'nın onları bu tür günahlardan mutlak surette koruduğuna dair bir inanç mevcut değildir. Bu çerçevede Tanrı, peygamberlerin günah işleme potansiyelini diğer insanlardan ayırmamış, günaha düştüklerinde ise herhangi bir ayrıcalık tanımaksızın ceza ve kınama yoluna gitmiştir. Buna karşılık, İslam düşüncesinde peygamberlere atfedilen sıdk, emanet ve ismet gibi nitelikler Yahudi peygamberleri için zorunlu nitelikler¹⁰⁷ olarak görülmemektedir; hatta Yahudi literatüründe bu peygamberlerin aksi yönde davranışlar sergilediğini anlatan pek çok hikâye yer alır. Bunun da ötesinde, Talmud'da Tanrı'nın bazı eylemlerinden pişmanlık duyduğu ve iyilik gibi kötülüğün de kaynağı olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Tanrı'nın hata yapabilen ve mutlak kusursuzluktan muaf bir varlık olarak tasavvur edildiği bir anlayış çerçevesinde, peygamberlerin ismet sıfatına sahip olmamaları doğal bir durum olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁸ Nitekim insanlık tarihine ahlaki önderler olarak yön veren peygamberlerin Ahit geleneğinde bu minvalde tasvir edilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

4. Ahlâkî Erdemleri ve Örnek Kişiliğiyle Bir İslâm Peygamberi: Kur'an'da Hz. Ya'küb Portresi

Tevrat'ta genelde peygamberlere, özelde ise Hz. Ya'küb'a atfedilen günah ve ahlâkî zaaf temsillerine karşın, Kur'an-ı Kerim, peygamberleri ideal ahlâkî değerlere sahip, üstün niteliklerle donatılmış birer rol model olarak sunar. Bu çerçevede, Kur'an'ın Hz. Ya'küb'a ilişkin çizdiği peygamber portresi, "ismet" sıfatıyla muttasıf, günahlardan korunmuş ve ahlâkî zafiyetlerden arınmış bir örneklik olarak karşımıza çıkar. Peygamberlerin gönderiliş amaçları doğrultusunda onların model alınabilecek yönlerine vurgu yapılır, böylece toplum için ahlâkî bir rehber olmaları sağlanır. Örneğin; Hz. Ya'küb, oğlu Yusuf'un kaybolması ve ardından diğer oğlu Bünyamin'in Mısır'da alıkonulması üzerine büyük bir üzüntü yaşasa da sabrını korur. Oğullarının ısrarına karşılık, *"Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Belki Allah hepsini birden bana getirir"*¹⁰⁹ diyerek Allah'a olan güvenini ifade eder. Bu, insanların zor zamanlarda sabır göstermeleri ve Allah'a olan tevekküllerini kaybetmemeleri için önemli bir örnektir.

¹⁰⁷ Hasanov, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", 681.

¹⁰⁸ Taşdelen, *Yahudilikte Nübüvvet*, 38.

¹⁰⁹ Yûsuf 12/83.

H. Ya'küb'un Yusuf Suresi'nde sergilenen tutumu, oğullarının kendisine karşı işledikleri haksızlıkları itiraf etmeleri üzerine onları affetmesi ve Allah'tan bağışlanma dilemesiyle dikkat çeker. *"Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim; şüphesiz O, Gafûr'dur, Rahîm'dir"*¹¹⁰ ifadesiyle H. Ya'küb, kin gütmemeyi, affetmeyi ve insan hatalarını Allah'a havale etmeyi öğütlemektedir. Oysa Tevrat'ta kayınpederinin hilesine aynıyla¹¹¹ karşılık veren biri olarak tasvir edilen H. Ya'küb; Kur'an'da affetme ve bağışlama erdemiyle öne çıkan, ahlâkî bütünlüğe sahip bir peygamber olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılık, Kur'an'ın peygamberleri ideal ahlâkî değerlerle bezenmiş birer rehber olarak sunma amacını yansıtmaktadır.

Kur'an'a göre, H. Ya'küb ölüm döşeginde çocuklarına tevhit inancını ve Allah'a olan bağlılıklarını sürdürmelerini tavsiye eder. *"Oğullarım! Allah, bu dini sizin için seçti; siz de ancak Müslümanlar olarak ölünüz"*¹¹² diyerek, evlatlarına istikamet ve teslimiyet öğütler. Buna karşılık, Tevrat'ta Ya'küb'un çocukları aile içi enstet ilişkilerin baş aktörleri olarak tasvir edilir; ölüm döşegindeki Ya'küb ise oğlunun cariyesiyle zina ettiğini öğrenen bir baba figürü olarak sunulur. Bu çerçevede, Kur'an'ın anlatımında H. Ya'küb ölüm döşeginde evlatlarına tevhide ve doğru yolu öğütleyen bir peygamber olarak tasvir edilirken, Tevrat'ta ahlâkî sapkınlıklarla karşı karşıya kalan bir baba portresi çizilmektedir.¹¹³ Tevrat'ta Ya'küb'un ölüm döşeginde çocuklarına verdiği nasihatlerin benzer tavsiyelerde bulunduğu da aktarılır.¹¹⁴

Kur'an'da H. Ya'küb, çocuklarına şefkat ve merhametle öğütler veren, onların güvenliğini önemseyen bir baba olarak tasvir edilmektedir. Oğullarına yolculuklarında zarar görmemeleri için *"Ayrı kapılardan girin"*¹¹⁵ tavsiyesinde bulunarak onları koruma çabası gösterir. Buna karşılık, Tevrat'ta Ya'küb, hile ve tuzaklarına anne karnında başlayarak ilk doğan hakkını elde etmek amacıyla kardeşiyle anne karnında mücadele eden bir karakter olarak tasvir edilirken¹¹⁶ annesiyle birlikte planladığı bir hileyle kutsanma hakkını da gasp eden bir kişilik olarak sunulmaktadır.¹¹⁷ Bu çerçevede Kur'an ve Tevrat'ta H. Ya'küb'a atfedilen karakter tasvirleri arasında belirgin teolojik farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür. H. Ya'küb, Kur'an'da evlatlarına tevhit inancını miras bırakan, onları güvenlikleri için koruyan, oğullarının hatalarını bağışlayan ve Allah'a tevekkül eden bir peygamber olarak tasvir edilmektedir. Tevrat anlatısı ise, H. Ya'küb'u çeşitli hile ve entrikalarla kardeşi ve ailesiyle rekabet içinde, ahlâkî zorluklar yaşayan bir karakter olarak betimler. Anne karnında kardeşiyle ilk doğan hakkı için mücadele eden ve annesiyle birlikte kutsanma hakkını elde etmek için hileye başvuran biri olarak gösterilmektedir. Bu farklılıklar, Kur'an'ın peygamberleri ahlâkî ve dinî rehberler olarak idealize etmesi ile

¹¹⁰ Yûsuf 12/98.

¹¹¹ Yaratılış 30/25-43.

¹¹² el-Bakara 2/132.

¹¹³ Yaratılış 49/4.

¹¹⁴ Ya'küb, ölüm döşeginde çocuklarına dualar ederken, bu dualar aslında soyunun geleceğine yönelik sembolik işaretleri barındırır. Ya'küb'un Reuben, Simeon, Levi ve Judah isimli oğullarına yönelik sözleri, onların geleceklerine ilişkin temsiller olarak verilmektedir. Örneğin, Ya'küb, Reuben'i yatak haysiyetini zedelediği için üstünlüğe layık görmez; Simeon ve Levi'nin öfkesini kınar ve onları İsrail içinde dağıtılabacaklarını ifade eder. Buna karşılık Judah'ın kardeşleri tarafından övgü alacağını belirtir. bk. Friedman, *Who Wrote The Bible?*, 64-65.

¹¹⁵ Yûsuf 12/67.

¹¹⁶ Yaratılış 27/36.

¹¹⁷ Yaratılış 27/5-29.

Tevrat'ın onları insani zayıflıklarla betimlemesi arasındaki derin teolojik ayrımı ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, ismetü'l-enbiya bağlamında Hz. Ya'küb özelinde İslam ve Yahudiliğin nübüvvet perspektiflerine ilişkin mikro ölçekli bir karşılaştırma amaçlanmıştır. Elde edilen bulguları somutlaştırmak ve daha anlaşılır kılmak adına bir tablo sunulmasının, ortaya konulan peygamber tasavvurunun bir örneği olması açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın özetini mahiyetinde olan tablo aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2: Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta Hz. Ya'küb'un Ahlaki Niteliklerinin Karşılaştırılması

Tema	Kur'an Anlatımı	Tevrat Anlatımı
Ahlaki Yücelik ve İsmet	Peygamberler ideal ahlaki değerlere sahip, üstün niteliklerle donatılmış olarak sunulur. Hz. Ya'küb, "ismet" sıfatıyla günahlardan korunmuş, ahlaki zaafılardan uzak bir örnektir.	Hz. Ya'küb, ahlaki zaafılarda dolu bir insan olarak betimlenir. Kardeşi Esav ile anne karnında başlayan rekabet ve hileye dayalı bir mücadele içerisinde yer almaktadır.
Ölüm Döşesinde Verilen Öğütler	Ölüm döşesinde, çocuklarına tevhit inancını ve Allah'a bağlılığı miras bırakır: 'Oğullarım! Allah, bu dini sizin için seçti; siz de ancak Müslümanlar olarak ölünüz.'	Ölüm döşesinde, oğlunun cariyesiyle ensest ilişki yaşadığını öğrenir ve bu durum karşısında sessiz kalan bir baba figürü olarak sunulur.
Şefkat ve Koruyuculuk	Çocuklarına karşı şefkati, merhameti ve onların güvenliğini gözetken bir baba olarak tasvir edilir; 'Ayrı kapılardan girin' diyerek çocuklarının güvenliği için tedbir alır.	Ya'küb, kardeşi Esav'ın ilk doğan hakkını hile yoluyla gasp eder ve kutsama hakkını alıp babasını kandırır. Rekabet ve hile, kişiliğinin ayrılmaz parçaları olarak öne çıkar.
Sabır ve Tevekkül	Oğullarının Yusuf'a karşı işledikleri haksızlıklar karşısında sabırlı bir tutum sergiler. Allah'a tevekkülle güvenini ifade eder: 'Artık bana düşen güzel bir sabırdır.'	Kendi çıkarlarını korumak için hileye başvuran bir figürdür. Kayınpederini hilesine, benzer şekilde karşılık vererek hayvan sürüsünde sahtekârlığa başvurur.
Aile İçi Ahlak	Ailesine ahlaki rehberlik sunan, evlatlarına doğru yolu öğütleyen bir baba olarak sunulur. Peygamberin ailesinde ahlaki bir bütünlük ve rehberlik öne çıkar.	Ailesinde ensest ilişkiler, rekabet ve entrikalar bir yapı olarak vardır. Oğlu Ruben, babasının cariyesiyle ilişkiye girer; bu olay ahlaki açıdan karmaşık bir aile yapısına işaret eder.
Tanrı ile İlişki ve Tevazu	Peygamberler, ilahi emirler doğrultusunda hareket eden, itaatkâr şahsiyetler olarak sunulur. Tanrı'nın emirlerine tam bir bağlılık gösterir.	Tanrı ile gürleşen ve sonunda zafer kazanan bir figür olarak tasvir edilir. Tanrı'ya karşı insani bir üstünlük elde etmesi, Yahudi teolojisinde Tanrı'nın antropomorfik algılanmasını destekler.

Sonuç

Bu çalışmada kutsal metinler temelinde Yahudi ve İslam teolojilerindeki nübüvvet olgusunun tasvirine dair farklılıklar ele alınmaktadır. İsmetü'l-enbiya bağlamında kelâmî bir perspektifle değerlendirildiğinde, Yahudi kutsal metinlerinde peygamberlerin tasviri, iyi ve erdemli bireyler olarak sunulmakla birlikte, temelinde farklı Tanrı tasavvurlarına dayandığını ortaya koymaktadır. Tanrı tasavvurlarındaki bu farklılıklar, yalnızca ilahiyatın soyut meseleleriyle sınırlı kalmayıp, nübüvvet anlayışlarını biçimlendiren belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Tanah ve Kur'an-ı Kerim ekseninde gerçekleştirilen bu mukayeseli çalışma, her iki teolojideki nübüvvet anlayışlarının arkasındaki en belirgin ayrışma noktası olarak Tanrı tasavvurunun oynadığı merkezi role işaret etmektedir.

Yahudi teolojisinde, peygamberlerin günah işleyebilen bireyler olarak tasvir edilmesi ve bu anlatıların kutsal metinlerde yer alması, Yahudi toplumu nezdinde sorgulanmadan kabul edildiğini düşündürmektedir. Ancak risalet görevlerinin peygamberlerin günah işledikleri esnada askıya alındığı inancı, bu durumun teolojik açıdan meşrulaştırılmasına yönelik bir yorum olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, Yahudi bilginlerinin Tanah tefsirlerinde, bu tür anlatıları tevil etmeye yönelik çabaları, peygamberlere atfedilen bu tasvirlerin ahlâkî ve teolojik anlamda problemli görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, insanlık tarihine mal olmuş evrensel ahlâkî değerler göz önüne alındığında, peygamberlere atfedilen bu tür iddiaların ve ithamların teolojik olarak tutarlı bir şekilde açıklanması oldukça güçtür. Buna karşılık Kur'an-ı Kerim, peygamberleri ismet sıfatına sahip, günahlardan korunan ve ahlâkî yönden üstün niteliklere sahip bireyler olarak tanımlamaktadır. İslam düşüncesinde peygamberlerin yalnızca ilahi vahyi iletmekle değil, aynı zamanda ahlâkî örneklikleriyle toplumsal bir rehberlik görevi üstlendikleri vurgulanır. Bu anlayış, Yahudi teolojisindeki peygamber tasavvurundan belirgin şekilde ayrılmakta ve İslam'ın peygamberlik anlayışının temelini oluşturmaktadır. İslamiyet bu yaklaşımla peygamberleri, toplumları için ahlâkî bir ideal olarak konumlandırmakta, Tevrat'ta tahrif edilen ve itibarsızlaştırılan peygamberlerin gerçek kimliklerini yeniden inşa ederek onlara hak ettikleri itibarı iade etmektedir.

Kaynakça

- Abdülcebbâr, Kâdî. *Muğnî fî ebvabi't- yevhîd ve'l-adl*. thk. Mahmud Muhammed Kasım. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü'l-Mısriyye, 1965.
- Adang, Camilla.-Schmidtke, Sabine. "Ahmad b. Muştafâ Tâşkubrîzâde's Polemical Tract against Judaism", *Muslim Perceptions and Receptions of the Bible*. ed. Camilla Adang-Sabine Schmidtke. 371-397. Atlanta: Lockwood Press, 2019.
- Altınal, Tolga Savaş. *Yahudilik'te Seçilmiş Din Adamları Sınıfı Kohenler: Soyuları, Rahiplik ve Krallık Deneyimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Ateş, Abdurrahman. "Hz. İbrahim'e İsnat Edilen "Üç Yalan" (Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım)". *EKEV Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 75-88.
- Aydın, Fuat. *Yahudilik*. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018.
- Aydın, Fuat. "İslam Reddiye Geleneği ve Taşkoprîzâde Ahmed B. Mustafa'nın Risâle Fî'r-Redd Ale'l-Yehûd Adlı Risâlesi Üzerine Bir Araştırma". *Darulfunun İlahiyat* 31/2 (Aralık 2020), 299-353. <https://doi.org/10.26650/di.2020.31.2.0004>.
- Ayğın, Fadil. *İslâm Kelamında Yahudilik Eleştirisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

- Baş, Mustafa. "Hicaz Yahudilerinin Menşe Problemi ve Tanrı Algıları". *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi* 1 (Aralık 2017), 91-104.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el Câmî'u's-sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Bugha. Daru'l İbn Kesir, 1443.
- Bulut, Mehmet. "İsmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/134-136. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Bulut, Mehmet. "el-Müntekâ", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 32/31-32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bîşr İshâk b. Sâlim. *Makâlâtü'l-islâmiyyîn* haz. Ömer Aydın-Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Friedman, Richard Elliott. *Who Wrote The Bible?*. New York: HarperCollins Publishers, 1997.
- Gaon, Sa'adya. *Tefsîrû't-Tevrât bi'l-'Arabiyye: Tevrat (Tora) Tefsiri*. haz. Nuh Arslantaş. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Goldziher, Ignaz. "Ehl-i Kitaba Karşı İslâm Polemiği I". çev. Cihat Tunç, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 4 (1980), 151-169.
- Göregen, Mustafa. *Müslüman-Yahudi Polemikleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Güngör, Özcan (ed.). *Bilimsel Araştırma Süreçleri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Günaydın, Fatma. *Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Gürkan, Salime Leyla. *Anahatlarıyla Yahudilik*. Ankara: İSAM Yayınları, 2021.
- Gürkan, Salime Leyla. *The Jewish Concept of Chosenness: In Tradition and Transformation*. Lancaster: Lancaster University, Doktora Tezi, 2002.
- Gürkan, Salime Leyla. Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi". *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (Ocak 2005), 25-61.
- Gündüz, Şinasi. "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (Şubat 1998), 49-88.
- Harputî, Abdüllatif. *Kelâm İlmine Giriş*. haz. Fikret Kahraman. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.
- Harman, Ömer Faruk. "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler". *İslâm Tetkikleri Dergisi* 9 (1995), 127-161.
- Hasanov, Eldar. "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 3/4 (2014), 676-695.
- Heschel, Abraham. *The Prophets*. New York: HarperCollins Publishers, 2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Faşı fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihâl*. thk. İbrahim Nasır-Abdurrahman Umeyre. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1996.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Daru'l-Marife.
- İnci, Salih. *Eski Ahid'de Peygamberlere İsnat Edilen Ahlâkî Zaaflar/Günahlar ve Kur'an'ın Peygamberlik Anlayışı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Katar, Mehmet. "Tevrat'ın Lut Kıssası Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (Nisan 2007), 57-76.

- Kaplan, İbrahim. *Kelam Açısından Tahrif ve Kutsal Kitapların Mevsûkiyeti Meselesi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Kaplan, İbrahim. *İslam İnanç Esasları*. Ankara: Etkileşim Basım Yayım, 2019.
- Karaman, Hayreddin. vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.
- Karâfi, Şehâbeddin. *el-Ecvibetü'l-fâhire 'ani'l-es'ileti'l-fâcire*. thk. Bekir Zeki İvaz. Kahire: 1987.
- Kılavuz, Ahmet Saim. *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- Kitâb-ı Mukaddes*. Erişim 10 Kasım 2024. <https://www.kutsalkitap.org/>
- Kuruyamaç, Rûmeysa. *Yahudilikte Vahiy ve Nübüvvet Tasavvurları: Etimolojik, Teolojik ve Tarihi Kodları ve Çerçevesi*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî. *Kitabü't-Tevhid*. thk. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi. Ankara: İSAM Yayınları, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilatu'l-Kur'an*, çev. Kemal Sandıkçı. 17 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Meral, Yasin. "Yahudi-Hristiyan-Müslüman Reddiye Geleneği". *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*. ed. Ali İsra Güngör. 161-177. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Mağribi, Ebu Nasr. *Bezu'l-Mechud fi ifhâmi'l-Yehûd*. thk. Abdulvehhab Tavile. Dimaşk: Daru'l Kalem, 1989.
- Mağribî, Ebu Muhammed. *el-Husâmu'l-Memdû fi'r-Redd ale'l-Yehûd*. thk. Ömer Vefik Dâuk. Beyrut: Daru'l-Beşair el-İslamiye, 2001.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Ahmed b. Rifât b. Osman Hilmi, Daru-t Tıbaatî'l Âmira, 1334.
- Moses Maimonides, *The guide for the perplexed*, (tr.) M. Friedlander, 2. bsk., New York: Dover, 1956.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu'temid. *Tebşiratü'l-edille fi uşûli'd-dîn*. thk. Claude Salame. Dimeşk: Ma'hed'il İlmî Fransî, 1990.
- Özen, Adem. "İslâm-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 9 (2000), 237-256.
- Pezdevî, Sadru'l-İslâm Ebû'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm. *Uşûlü'd-dîn*. thk. Hans Peter Linss. Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2003.
- Râzî, Fahreddin. *İşmetü'l-enbiyâ*. thk. M. Hicâzî es-Sekkâ. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1986.
- Sâbûnî, Ebû Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr es-Sâbûnî el-Buhârî. *el-Kifâye fi'l-hidâye*. thk. Muhammed Aruçi. Beyrut: Dâru'l İbn Hazm.
- Sâbûnî, Nûreddin. *Matûrîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Sâbûnî, Nûreddin. *el-Müntekâ min 'işmeti'l-enbiyâ*. Beyrut: Dar'u İbn Hazm.
- Semerkandî, Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî. *eş-Şahâ'ifü'l-ilâhiyye*. thk. Ahmet Abdurrahman Şerîf. Kuveyt: 1985.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/286-291. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

- Skolnik, Fred.-Berenbaum, Michael. (ed.), "Nature of Prophecy". *Encyclopaedia Judaica*. 16/567-569. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tenzihu'l enbiya an tesfiyetil ağbiya*. thk. Muhammed Rıdvan. Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Mu'âsir, 1990.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Abdulaziz Muhammed Vek'il. 3 Cilt. Kahire: Müessesü'l-Halebî, 1968.
- Şık, İsmail- Sadıker, Ömer. "Nübüvvetle İlgili Bazı Kavram ve Konular". *Kelâm IV Sistematik Kelâm Nübüvvet ve Ahiret*. ed. İsmail Şık-Nail Karagöz. 43-89. Ankara: Altınordu Yayınları, 2019.
- The Book of Jasher*. New York: M. Noah & A. S. Gould, 1840.
- Taşdelen, Emine. *Yahudilikte Nübüvvet*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid. *Keşşâfü ıstılâhâtı'l-fünûn ve'l-ulûm*. thk. Ali Dahrûc. Lübnan: Mektebetü'l-Lübnân Nâşirûn, 1996.
- Tuncer, Faruk. "Hz. Lût'un Kavmine Karşı Kızlarını Sunmasının Anlamı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (Eylül 2012), 111-136.
- Yaka, Eyüp. *Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın Kendi Dinlerine Karşı Tutumu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/279-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İsmetü'l-Enbiyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/141-142. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Yavuz, Nazmiye. *Kitabı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hristiyanlıkta Seçilmişlik Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yıldırım, Zeki. "Kur'an'da Peygamberlerin İsmeti". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (Haziran 2003), 83-113.
- Yıldız, Aynur. *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya'küb ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Yılmaz, Mustafa Selim. *Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Zakovitch, Yair. *Jacob Unexpected Patriarch*. London: Yale University Press, 2012.